

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه: آکبولاک، اوگین
 عنوان و نام پدیدآور: کارآمدی فقه شیعه در حل معضلات نوظهور سیاسی / اوگین آکبولاک.
 مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۳.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۹۱۹-۹
 وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 موضوع: علوم سیاسی (فقه)
 موضوع: اجتهاد
 موضوع: زمان (فقه)
 موضوع: عقل و ایمان (اصول فقه)
 یادداشت: چاپ دوم: ۱۳۹۶ (فیپا)
 شناسه افزوده: جامعه المصطفی ﷺ العالمية.
 مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
 رده بندی کنگره: BP ۱۹۸/۶/ع۸۱۷ ۱۳۹۳
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۹
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۰۴۸۱۷

کارآمدی فقه شیعه در حل معضلات نوظهور سیاسی

اوگین آکبولاک

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

کارآمدی فقه شیعه در حل معضلات نوظهور سیاسی

مؤلف: اوگین آکبولاک

چاپ دوم: ۱۳۹۶ش / ۱۴۳۸ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۱۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶
ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲

 <http://buy-pub.miu.ac.ir/>

 https://telegram.me/pub_almostafa

 <http://pub.miu.ac.ir>

 miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های جدیدی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) است.

«جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله» را تأسیس کرده است.

اثر حاضر با عنوان کارآمدی فقه شیعه در حل معضلات نوظهور سیاسی حاصل پژوهش فاضل گرامی جناب آقای اوگین آکبولاک، کوششی است در به ثمر رساندن گوشه‌ای از این اهداف متعالی. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل اول: مفاهیم و کلیات	۱۵
مفاهیم	۱۵
۱. تعریف فقه	۱۵
۲. کارآمدی	۱۷
۳. سیاست	۱۸
۴. فقه سیاسی	۲۳
۵. معضل سیاسی	۲۵
فراگیری فقه در ابعاد زندگی	۲۵
اهمیت فقه	۲۹
هدف فقه	۲۹
فصل دوم: فقه شیعه	۳۳
طبقه‌بندی فقه	۳۳
۱. تقسیم‌بندی محقق حلی	۳۴
۲. تقسیم‌بندی شهید صدر	۳۵
منابع فقه شیعه	۳۶
۱. قرآن کریم	۳۷

۳۹	الف) حجیت ظواهر قرآن
۳۹	ب) روش‌های قرآن در بیان احکام
۳۹	یکم: احکام جزئی تفصیلی
۴۰	دوم: احکام جزئی اجمالی
۴۱	سوم: احکام کلی و عام
۴۲	۲. سنت
۴۲	الف) سنت در لغت و اصطلاح
۴۳	ب) حجیت سنت
۴۵	ج) فلسفه حجیت سنت
۴۵	۳. اجماع
۴۷	۴. عقل
۴۷	ویژگی‌های فقه
۵۰	قواعد فقهی
۵۶	۱. قاعده تقدیم اهم بر مهم
۵۸	۲. گستره قاعده اهم بر مهم
۵۹	۳. کاربرد قاعده اهم بر مهم
۵۹	کتاب قواعد فقه شیعه
۶۰	ادوار فقه
۶۰	دوره اول: عصر تفسیر و تبیین
۶۱	دوره دوم: عصر محدثان
۶۱	دوره سوم: عصر آغاز اجتهاد گسترده
۶۲	دوره چهارم: عصر کمال و اطلاق اجتهاد
۶۳	دوره پنجم: عصر رکود نسبی
۶۳	دوره ششم: عصر نهضت مجدد مجتهدان
۶۴	دوره هفتم: عصر پیدایش مذهب اخباریان
۶۵	دوره هشتم: عصر جدید استنباط
۶۵	دوره نهم: عصر حاضر
۶۹	فصل سوم: اجتهاد و مسائل نوظهور سیاسی
۶۹	معنای لغوی اجتهاد

۷۰	اجتهاد در اصطلاح
۷۰	تاریخچه اجتهاد در صدر اسلام
۷۱	تغییر و تکامل معنای اجتهاد
۷۷	برخورد فقها با مسائل جدید سیاسی
۸۳	انسداد و انفتاح باب اجتهاد
۸۵	ضرورت اجتهاد
۸۹	فصل چهارم: عقل و مسائل نوظهور سیاسی
۸۹	مفهوم عقل
۹۰	سیر تاریخی دلیل عقلی و ورود عقل در عرصه اجتهاد
۹۶	تعریف دلیل عقلی و حجیت آن
۹۸	حسن و قبح عقلی و ذاتی و محل نزاع
۹۹	حسن و قبح عقلی در قرآن و روایات
۱۰۱	گونه‌های عقل
۱۰۲	دریافت‌های عقلی
۱۰۴	ملازمه میان حکم عقل و حکم شرع
۱۱۱	تبعیت احکام از مصالح و مفاسد
۱۱۳	کاربرد قاعده ملازمه
۱۱۵	عقل و قواعد فقه
۱۱۶	نقش عقل و حکم حکومتی
۱۱۷	فصل پنجم: زمان و مکان و مسائل نوظهور سیاسی
۱۱۷	آگاهی به زمان و مکان
۱۲۱	کیفیت تأثیر زمان و مکان در اجتهاد
۱۲۱	۱. تأثیر زمان و مکان در موضوعات
۱۲۳	۲. زمان و مکان و تحول در دید مجتهد
۱۲۷	نقش زمان و مکان در سیره معصومان <small>علیهم‌السلام</small>
۱۲۸	حاکم اسلامی
۱۲۸	۱. سیر تاریخی مسئله ولایت فقیه
۱۳۱	۲. شرایط ولایت فقیه

۱۳۲ ۳. اختیارات ولیّ فقیه (حاکم اسلامی)
۱۳۴ حکم حکومتی
۱۳۴ ۱. تعریف حکم شرعی
۱۳۵ ۲. احکام ثابت و متغیر
۱۳۶ ۳. حکم اولی و ثانوی
۱۳۷ ۴. تعریف حکم حکومتی
۱۳۸ ۵. دیدگاه‌ها در مورد سنخ حکم حکومتی
۱۴۳ ۶. تذکر چند نکته
۱۴۶ ۷. مرجع تشخیص مصلحت
۱۴۷ ۸. ضوابط تشخیص مصالح احکام حکومتی
۱۴۸ ۹. مصادیق و موارد جعل احکام حکومتی
۱۵۱ دو شبهه و پاسخ آن‌ها
۱۵۵ سخن پایانی
۱۵۹ کتاب‌نامه

مقدمه

دین اسلام سه دسته از مسائل را در بر می‌گیرد: عقاید: که درباره مبدأ و معاد بحث می‌کند؛ اخلاق: که مربوط به صفات حسن و قبیح انسان است؛ احکام عملی: که مربوط به رفتار و گفتار انسان درباره خدا، خود و دیگران است. این دسته از احکام در علم فقه بحث می‌شود. فقه در اصطلاح، عبارت است از: علم به احکام شرعی عملی که از ادله تفصیلی آن کسب می‌شود.^۱

علم فقه، یکی از گسترده‌ترین دانش‌های اسلامی است که وظایف انسان‌ها را در تمام عرصه‌های فردی و اجتماعی تبیین می‌کند. تاریخ علم فقه از صدر اسلام و بعثت رسول‌الله ﷺ شروع شد و بعد از رسول اکرم ﷺ توسط ائمه‌الشیعه رشد کرده و با آغاز غیبت کبری به وسیله فقهای اسلام تا کنون ادامه یافته است.

فقهای شیعه با بهره‌مندی از عناصری نظیر عقل و توجه به زمان و مکان در اجتهاد، همواره کوشیده‌اند پاسخ‌گوی نیازهای جامعه اسلامی در بستر تاریخ باشند.

۱. حسن بن زین‌الدین، معالم الأصول، ص ۳۳.

پس از پایان تشریح احکام و قوانین که احکام به صورت کلی بیان شده است، برای پاسخ‌گویی به نیازها و حوادث جدید و استنباط احکام از منابع آن، احتیاج به فقیهان آشنا به شرایط و تحولات زمان و مکان و جوامع دارد تا احکام را استنباط کرده و کلیات آن را بر جزئیات تطبیق دهند. یکی از مسائل مهمی که پیش روی دانش فقه قرار دارد و فقهای شیعه از آن گریزی ندارند، مسائل سیاسی نوظهور و جدیدی است که همواره در افق زمان خودنمایی می‌کند. حال، پرسش مهمی که در این مقام حایز اهمیت و ضروری است، آن است که: فقه شیعه که دانشی فراگیر در میان دانش‌های اسلامی است، تا چه میزان پاسخ‌گوی مسائل سیاسی جدید است؟ به دیگر سخن، آنچه در این پژوهش قابل توجه است، بررسی این مسئله است که آیا فقه شیعه با توجه به توسعه و پیشرفت بشر در قرن‌های اخیر، هم‌چنان پاسخ‌گوی مسائل سیاسی است؟ این نوشتار، در پی بررسی این پرسش است.

با توجه به گستردگی عنوان کتاب اولاً، تنها فقه شیعه را مورد کاوش قرار داده‌ایم؛ ثانیاً، با توجه به دخالت عناصر متعدد و گوناگونی که روشن‌گر پاسخ به پرسش اصلی است، ما تنها به سه محور اساسی اجتهاد، عقل و عنصر زمان و مکان اکتفا کرده‌ایم؛ از این رو، پاره‌ای از مباحث دیگر، نظیر مصلحت و یا امور دیگر را مورد بحث قرار نداده‌ایم و گفت‌وگو درباره آن مجال دیگری می‌طلبد.

نوشتار حاضر در یک مقدمه و پنج فصل تنظیم شده است. در مقدمه، درباره چارچوب تحقیق از طرح مسئله تا سازماندهی تحقیق بحث کردیم. در فصل کلیات و مفاهیم، سعی کردیم واژه‌ها و مفاهیم مربوط به تحقیق را بررسی کنیم. در فصل دوم، فقه را برای مخاطب

توضیح داده و برای این هدف، سیر تاریخی، طبقه‌بندی مختلف در فقه و جایگاه سیاست در فقه را به اجمال بحث کردیم. در فصل سوم به مکانیزم اجتهاد و نقش آن در توجه به مسائل نوپدید سیاسی اشاره کردیم. در فصل چهارم به جایگاه عقل و نقش آن در استنباط احکام شرعی اشاره کرده و در فصل پنجم، عنصر زمان و مکان و ضرورت توجه فقیه به آن در بیان احکام و حکم حکومتی را مورد تأکید قرار دادیم و در پایان، نتایج بحث بیان شده است.

در پایان، مراتب تشکر و قدردانی خود را از اساتید ارجمند و بزرگوارم حجج اسلام: ابوالقاسم شبان‌نیا، استاد محترم راهنما و محمدجواد نوروزی که با رهنمودها و ارشادهای حکیمانه خویش بنده را در تدوین این کتاب یاری کرده‌اند، اعلام می‌کنم. هم‌چنین از ریاست محترم جامعه المصطفی‌العالمیة، حجة‌الاسلام‌والمسلمین علی‌رضا اعرافی و همه کسانی که در این امر، همکاری کردند، تشکر و قدردانی نموده و از خداوند متعال برای همه این عزیزان، توفیقات روزافزون را در راه خدمت به قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام مسئلت می‌کنم.